

РЕЦЕНЗИЯ

за гл. ас. д-р Петър Голийски

за присъждане на научното звание доцент

по обявения конкурс за академична длъжност “доцент” по професионално направление 2.1 Филология (Арменски език и култура), обявен в ДВ, бр. 35/12.04.2013 г.

Рецензент: проф. дфн Александър Викторов Федотов

През 2000 г. Петър Голийски завършва специалност „Арменистика” в Софийския университет „Св. Климент Охридски”, а през 2004 г. печели конкурс за асистентско място в същата специалност.

Само след една година, през 2005 г., той вече защитава докторска дисертация (малък докторат) на тема „Ономастични и лексикални аспекти на арменското етническо присъствие в българските земи през Средновековието”.

От 2005 г. и до настоящия момент Петър Голийски е главен асистент.

От 2006 г. той става ръководител на специалност „Арменистика”, която благодарение на неговите академични усилия през 2009 г. се трансформира в нова специалност „Арменистика и кавказология”, намираща значително по-широко търсене сред кандидат-студенти.

Д-р Петър Голийски е „гръбнакът” на новата специалност; той е натоварен с много лекционни курсове, сред тях: арменска диалектология; история на арменското писмо; арменски извори за българската история; практически арменски език.

Научните му интереси са в областта на арменския език, арменската ономастика, историята и обществото на древна и средновековна Армения, предхристиянската религия на Армения, арменските колонии в България, историята и културата на древен Иран, армено-иранските отношение до VII в., историята и културата на прабългарите, прабългарската ономастика.

Тази палитра на научните му интереси, изглеждаща на пръв поглед прекалено широка, всъщност предполага задълбочена работа със стари и средновековни арменски текстове, интерпретиращи живота и историята на съседни с древна Армения народи, в това число иранците и вероятно прабългарите. Като една

от най-древните култури в света, арменската култура отдавна се е превърнала в историческия „хронометър“ за мнозина народи.

Излишно е да споменавам, че в световната историография приносят на старите и средновековните арменски историци не се подлага на съмнение.

При Петър Голийски откриваме умело комбиниране на лингвистични (ономастични преди всичко) и исторически търсения. Знае се, че ономастиката често играе ролята на онова разковниче, което допринася за откриването на крайната истина.

Активната научна и популяризаторска дейност на Петър Голийски получава съответното признание: през 2011 г. Централният борд на Армения благодарителен съюз (AGBU) връчва на д-р Петър Голийски международната награда „Гарбис Папазян“ за неговия принос в изследването и популяризирането на арменската история, култура и език.

Петър Голийски е уважаван преподавател, чиито лекции и упражнения се ползват с интерес сред студентите. По негова инициатива в специалност „Арменистика и кавказология“ често се организират мероприятия, свързани с арменската култура, история и език, в които взимат участие както студенти, така и преподаватели, при това и от други специалности в Центъра за източни езици и култури.

Преподавателската си дейност Петър Голийски умело съчетава с научно-изследователска работа, резултатите от която се публикуват в статии и книги. С други думи, Петър Голийски е сред „пишещите преподаватели“ в Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Към настоящия момент той има зад гърба си три монографии: Зиези, от който са българите. Предхристиянска и предмюсюлманска религия и митология. Тангра ТанНакРа ИК., С., 2003; Българите в Кавказ и Армения (II-X век). Тангра ТанНакРа ИК., С., 2006 г., Армения и иранският свят I-V век. (Културни, социално-политически и езикови връзки). Тангра ТанНакРа ИК., С., 2013, като последната монография е и хабилитационният труд по настоящата процедура.

Тук бих искал да отправя едно колегиално пожелание за по-широк списък от издателски къщи за публикация на своите трудове, като например Издателството

на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ и други реномирани издателства.

Той е и автор на 19 статии, които засягат широка палитра от арменско-европейски и армено-азиатски исторически, културни и езикови контакти през древността и Средновековието.

Научната продукция на Петър Голийски е цитирана 54 пъти, а броят на неговите индексирани публикации е 13, което е добро постижение за един млад учен.

Петър Голийски е участвал в една международна научна конференция. Това е повече от скромно! Ще си позволя още едно колегиално пожелание: за по-активно участие в национални и международни конференции. Мисля, че ползата от такива академични прояви е безспорна, а професионалният дебат, който е част от такива форуми, е абсолютно задължителен за всеки учен. Споделянето на постигнатите резултати под формата на радио-и телевизионни предавания е добро начинание, но има откровено популяризаторски привкус. Научният живот предполага активно дебатиране и постоянно сверяване на часовника!

В настоящия конкурс Петър Голийски участва с две монографии - Българите в Кавказ и Армения (II-X век) и Армения и иранският свят I-V век. (Културни, социално-политически и езикови връзки), а също така със седем статии - Арменските антропони като аспект на арменското етническо присъствие в българските земи през средновековието; Защо щъркелът носи бебетата; Думи от арменски произход в българските тайни говори; Един арменски извор за падането на Ловеч под турска власт в контекста на османското завоевание на българските; Българо-арменските връзки X-XI век като изява на личности; Култът към Митра в древна и средновековна Армения; Пасий Хилендарски, древнобългарският и ирано-арменският държавен модел. – Българското начало – поглед от 2012 година.

Първата от представените за участие в конкурс монографии представлява опит да бъде описана и анализирана появата и присъствието на (пра)българите северно и южно от Кавказ, в т.ч. и в пределите на историческа Армения. Заслугата на Петър Голийски се състои в това, че той в своето изследване използва многобройни исторически свидетелства и документи, в това число някои

средновековни арменски извори, повечето от които непознати у нас. Петър Голийски съумява да установи долната граница на първото преселение на (пра)българи в Армения и оттам и сигурна долна граница на появата им в Прикавказието, документирано е първото нашествие на (пра)българи в Армения през 198 г., по-късни преселение и разселвания на нейна територия.

В монографията се прави опит въз основа на достъпните и наличните извори да се проследят хронологически събитията и процесите, свързани с (пра)българите от двете страни на Кавказ между II и X век.

Бидейки верен на своите лингвистично-исторически дирения, кандидатът отделя място и на топонимията, която евентуално се характеризира с прабългарски произход, на територията на древна Армения.

Още уводните думи на Петър Голийски към последната му монография „Армения и Иранският свят –IV век” разкриват пред нас забележителната пристрастеност на нейния автор към миналото на Армения и задълбочените му познания в тази област. Безспорно, Петър Голийски е наясно за всичко, което е написано по темата от неговите колеги – арменци и не-арменци. В известен смисъл Петър Голийски е облагодетелстван, защото по тази тема има много малко изследвания, но от друга страна, това го задължава да бъде един от първите учени, които жалонират бъдещите разработки в тази научна сфера.

След като понастоящем в света има само две специализирани монографии върху темата за културното, религиозното, държавното и общественото влияние на иранците върху древните арменци [(James Russell. *Zoroastrianism in Armenia* (Harvard University, 1987) и Эдуард Хуршудян. *Армения и сасанидский Иран* (историко-культурологическое исследование, (Алматы 2003)], монографията на Петър Голийски всъщност е третото обемно изследване по въпроса и надминава тематично предишните две, разработвайки много по-задълбочено въпросите за обществения строй на Армения под властта на Аршакидите, за предхристиянската религия в страната и за мястото ѝ в контекста на общоиранската религиозна проблематика.

Авторът отбелязва, че всички преводи на откъси от арменски средновековни автори в монографията са направени по печатните или онлайн изданията на

текстовете им на староарменски и средноарменски език. Поместването на голям брой и обширни откъси от съчиненията не само на арменски, но и на антични автори, е направено с идеята, че настоящото изследване вероятно ще е единственото място, където те могат да бъдат открити в превод на български (за арменските това е 100% сигурно), тоест изследването има и хрестоматиен характер.

Същинският анализ обхваща важни въпроси като влиянието на иранския (староперсийски и партски) държавно-управленски модел върху арменския от епохата на Арташесидите и най-вече Аршакидите, изграждането на аристократичната йерархия след 66 г. по партски образец със всички придружаващи го ефекти като например практиката на кръвосмешението сред висшите класи с цел създаване на господарска раса. Особено важно място е отделено на вътрешнорелигиозното и оттам политическото (или обратното – политическото и оттам вътрешнорелигиозното) противопоставяне сред самите иранци – на конфликта между изповядващите ортодоксален маздеизъм (зороастризм) перси и изповядващите схизматичен или направо еретичен маздеизъм (зурванизм) парти и мидийци, които се оказват и политически врагове от III век нататък.

В монографията се използва интердисциплинарният и мултидисциплинарният метод – историческите факти и анализи подкрепят културологичните и им служат за събитийно-хронологична канава, вторите пък са подкрепени от лингвистичните, а последните се комбинират с историческите. Или пък лингвистичните данни се съчетават с исторически или обратното.

От друга страна, именно интердисциплинарният и мултидисциплинарният метод позволява данните, анализите и заключенията да бъдат използвани както от специалисти изследващи обществото и културата на предислямския Иран, на древна Армения и на Задкавказието, така и от такива, работещи в областта на историята на древна Предна Азия, Задкавказието, Иран и Римската империя, а и от учени, занимаващи се с история на религиите и църковна история. Езиковедският пласт в “Армения и иранският свят I–V век” на свой ред би бил от полза на лингвистите.

Споменатите статии на Петър Голийски свидетелстват, от една страна, за широките му интереси, а от друга, за задълбочените му познания в областта на старата и средновековната история не само на Кавказ, Иран, но и на Балканския полуостров. В някои от статии се анализират арменски антропоними, извлечени от османските данъчни регистри от периода XV-XVI век. Авторът прави извод, че териториално тяхното разпространение припокрива до голяма степен районите в между Южна Македония и Северна България, за които има исторически сведения за заселване на арменци и за арменски колонии през Средновековието. Чрез своята честотност и разпространение такива антропоними могат да служат като допълнителни ономастични данни за уточнение на разпространението на арменския етнически елемент в българските земи през Средновековието.

В друга статия Петър Голийски открива учудващо близки паралели между арменски и български народни представи за щъркела. Той твърди, че и при двата народа съществува представата за тази птица като за човек, който някога се е превърнал в щъркел и който всяка година се връща в родината. Тези заключения са свързани с предположението, че при българите поверията, свързани с щъркела, са с древен кавказки произход и са пренесени на Балканите при заселването на (пра)българите през VII век южно от Дунава.

В третата си статия Петър Голийски представя кратка колекция от думи, събрани от българските тайни говори, основно от Македония, които имат недвусмислен арменски произход. Част от примерите не са обяснени задоволително в Български етимологичен речник или изобщо липсват в него (в излезлите към датата на написване на статията томове) и са ценна добавка към този речник при второ негово поправено и допълнено издание.

Статията „Един арменски извор за падането на Ловеч под турска власт в контекста на османското завоевание на българските земи” е фокусирана върху една добавка от XV век към напълно неизвестния до неотдавна на българската научна общност география от XIII век “Ашхарацуиц” (“Светопоказател”), съставена от прочутия средновековен арменски интелектуалец Вардан Арвелци.

Изследването „Българо-арменските връзки X-XI век като изява на личности.е с просопографски характер” разглежда наличните данни за българи в

арменските земи и на арменци в българските земи, най-вече на византийска служба. Специално внимание е отделено на едно неизвестно арменско сведение от добавка от 1303 г. към “История на дома Арцруни” на Товма Арцруни писана през X век. В нея се споменава за загадъчен княз на име Алуз, който вероятно е синът на българския цар Иван Владислав – Алусиан, или неговият брат Арон. Потомците на “Алуз” в Армения могат да бъдат проследени със сигурност поне до 1326 г., когато умира Закариа, арменски патриарх със седалище на остров Ахтамар.

Статията „Култът към Митра в древна и средновековна Армения” е посветена на въпроса дали характеристиките на силно почитания в предхристиянска Армения бог Митра са били същите като на иранския му първообраз и дали култът към този бог в Армения е бил еднакъв с този при иранците. Иранският култ към древния арийски бог Митра е бил различен не само от неговата западна версия, разпространена сред легионите в Римската империя, но е бил нееднороден и в собствено иранското духовно пространство и в пряко повлияните от иранската цивилизация локални култури.

Авторът отбелязва, че в епохата на Ахеменидите Митра има статут на велик арийски бог, покровител на царете, даряващ победа и блага, морален коректив на човешките дела и съблюдаващ спазването на договорите. През III век при Сасанидите обаче той вече е сведен до второстепенно божество, подчинено на върховния бог Ахура Мазда. В Армения, където маздеизмът се налага най-вероятно при царуването на Артаксеркс II (404–359 пр.Хр.), култът към Митра запазва древните си ирански характеристики, в които обаче са вплетени не само заварени малоазийско-кавказки черти, но и една друга древна, неиранска, но индоевропейска културна матрица – тази, донесена от трако-фригийските Балкани, прародината на арменците.

Статията „Пасий Хилендарски, древнобългарският и ирано-арменският държавен модел” борави с един пасаж в историята на българския възрожденски историк Паисий Хилендарски, който неочаквано хвърля мост между държавно-административното устройство на средновековна България преди 1018 г. и устройството на Аршакидска Армения (66–428) и Партската империя (247 пр. Хр. – 226 сл. Хр.). Данните у Паисий са от домашен произход, а не почерпани от

латиноезичен или гръкоезичен източник, но те, заедно с някои византийски сведения от X–XI век, разкриват държавен модел, удивително близък до този в Аршакидска Армения и Партската империя.

Направеното от гл. ас. Д-р Петър Голийски за участието в настоящия конкурс и напълно достатъчно. Нещо повече, според мен моят колега притежава много добри качества на учен-изследовател, което много ме радва.

Всичко това ми дава достатъчно основания да дам ПОЛОЖИТЕЛНА ОЦЕНКА ЗА НЕГОВИТЕ КАЧЕСТВА и ДА ПРЕДЛОЖА избора на гл ас. д-р Петър Николов Голийски за академичната длъжност „ДОЦЕНТ“ на СУ „Св. Климент Охридски“ по научната специалност 2.1. Филология (Арменски език и култура)“.

26 юли 2013 г.

София

(подпис)